

її сутність; 3) дати загальні орієнтири для законодавчого визначення окремих форм і видів вини. Тому не можна погодитися з думкою тих учених, які зазначають, що у зв'язку з багатогранністю, складністю, в певному розумінні неосаяжністю вини не слід давати їй визначення в законі, яке може бути представлено лише у спрощених логічних формах.

КРЕЦУЛ В. І.

Відокремлений структурний підрозділ «Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Кримінальна відповідальність належить до фундаментальних понять кримінального права і займає центральне місце в системі кримінального законодавства та науки кримінального права. Багато вчених зробили значний внесок у розробку проблеми поняття, часу виникнення та припинення, реалізації такої відповідальності, її сутності, але в юридичній літературі й досі немає єдиної точки зору. У кримінальному законі поняття «кримінальна відповідальність» не розкривається, хоча і вживається досить часто. Так, тільки в Загальній частині Кримінального кодексу ці слова вжито в назвах двадцяти статей. У теорії кримінального права це поняття трактується по-різному. Позиції криміналістів щодо змісту кримінальної відповідальності виглядають так: а) як обов'язок особи не вчиняти злочинів; б) як обов'язок особи відповідати згідно із законом за вчинений злочин; в) як реальний процес такої відповідальності. Існують й інші точки зору щодо поняття кримінальної відповідальності, в яких певним чином поєднуються наведені вище позиції. Кожна з точок зору так чи інакше відображає зміст кримінальної відповідальності.

Проте таке відображення не є повним. Етимологічне розуміння терміна «відповідальність» означає покладений на когось обов'язок відповідати за вчинки, бути відповідальним за щось. Тобто, кримінальна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, означає, що особа має бути відповідальною за свою поведінку. Отже, кримінально-правові норми зобов'язують особу поводити себе певним чином. Це — обов'язок особи, покладений на неї кримінальним законом, не вчиняти злочинів.

Серед завдань КК (ст. 1) названо і запобігання злочинам, яке здійснюється шляхом визначення кола злочинів та покарань за них. Метою

покарання (ст. 50 КК) також визначено запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами. Таким чином, закон вимагає від особи бажаної, правомірної поведінки. Не вчинення особою злочинів (правомірна поведінка) говорить про реалізацію положень кримінального закону у відповідності до його вимог. Така поведінка отримала назву позитивної кримінальної відповідальності. Вона реалізується в рамках кримінально-правових відносин. Дотримання громадянами вимог закону гарантує їм право на особисту недоторканність. Відповідно цьому, має бути і поведінка відповідних службових осіб, в першу чергу, працівників правоохоронних органів, які зобов'язані утверджувати й забезпечувати права й свободи людини, що визнано головним обов'язком держави. Дотримання вимог закону зазначеними суб'єктами можна вважати реалізацією позитивної кримінальної відповідальності.

Позитивна кримінальна відповідальність включає в себе об'єктивні та суб'єктивні ознаки. До об'єктивних слід віднести наявність кримінально-правових приписів (дозволів та заборон) і відповідну їм правомірну поведінку суб'єкта. До суб'єктивних — обов'язок суб'єкта діяти відповідно до цих приписів. Позитивна кримінальна відповідальність реалізується в рамках кримінально-правових відносин.

Негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність характеризується: а) наявністю кримінально-правових заборон; б) вчиненням діяння, передбаченого КК, що містить склад злочину; в) реальним перетерпінням заходів, передбачених КК (об'єктивні ознаки), та г) обов'язком особи, яка вчинила діяння, передбачене КК, що містить склад злочину, піддатися заходам кримінально-правового характеру (суб'єктивна ознака). Реалізується ретроспективна кримінальна відповідальність у рамках кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих відносин.

Зміст кримінально-правових відносин негативної кримінальної відповідальності полягає в обов'язку особи, яка вчинила діяння, передбачене КК, що містить склад злочину, перетерпіти заходи кримінально-правового характеру при дотриманні наданих їй законом прав.

Кримінально-правові відносини, породжені вчиненням злочину, «викликають до життя» кримінально-процесуальні та кримінально-виконавчі відносини. Саме в рамках (межах) цих відносин і відбувається фактична реалізація негативної кримінальної відповідальності.

Початком реалізації негативної кримінальної відповідальності в рамках кримінально-процесуальних відносин є передбачені законом дії відповідної службової особи, чи органу щодо суб'єкта злочину, наслідками яких передбачаються його певні, визначені законом, обов'язки і права. Це — наступний етап реалізації негативної кримінальної відповідальності в рамках кримінально-процесуальних відносин.

Завершується реалізація негативної кримінальної відповідальності в рамках кримінально-правових відносин засудженням особи і набранням законної сили обвинувальним вироком суду.

Після вступу обвинувального вироку з призначенням покарання в законну силу кримінальна відповідальність реалізується в рамках кримінально-виконавчих відносин, тобто, під час відбування покарання. Це — наступний етап реалізації негативної кримінальної відповідальності. Після того як особа відбула покарання, негативна кримінальна відповідальність реалізується в рамках кримінально-правових відносин за умови, що особа перебуває в стані судимості. І тільки її погашенням чи зняттям негативна кримінальна відповідальність завершується в повному обсязі.

Отже, негативна кримінальна відповідальність виникає із вчиненням особою передбаченого КК діяння, яке містить склад злочину, і завершується погашенням або зняттям судимості. При цьому зазначимо, що негативна кримінальна відповідальність може завершуватися до погашення чи зняття судимості. Мова йде про звільнення від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених Загальною й Особливою частинами Кримінального кодексу.

ПОЛІЩУК О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ІНІЦІАЦІЇ ПРИВАТНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Очевидно, що центральною фігурою та власником права на приватне кримінальне переслідування є потерпілий. Разом з тим, необхідно визначити: 1) які особливості потерпілого можуть впливати на його право приватного кримінального переслідування; 2) які інші особи, якщо це можливо, можуть реалізувати право потерпілого на приватне кримінальне переслідування від його імені та в його інтересах.

Центральним питанням є питання віку потерпілого фізичної особи. Діюче кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України однозначної відповіді на це питання не дає. Таким чином, ми стикаємося з вибором: або співставляти вік потерпілого-фізичної особи з віком кримінальної відповідальності суб'єкту злочину за видами злочинів (14 або 16 років), або визначати його віком набуття повної цивільної дієздатності, тобто з 18 років.